

stede. Kærlighedens tilstedeværelse gør det muligt at erstatte den spaltende antonymi himmel-versus-jord med det forbindende paratagme *Himmel og Jord*. Derfor er troen en gave netop til *vort Hjerte*. Når den betegnes som *hvad Verden ei veed*, sigtes der til de troendes hemmelighed (jfr. 12,5: i *Løn*), og *Verden* må ikke forstås som synonym til jorden eller antonym til himlen, men som antonym til de troende: det er de vantro og ikke-troende, dem som ikke har del i troen, kærligheden, Livet. Om den hemmelige gave der er de troendes grundforestilling, hedder det med en velanbragt tautologi: at *Det lever dog i os*. De Levendes Land er troens Liv.

Mystisk, Poetisk, Digterisk

At De Levendes Land er troens liv, konstateres som en kendsgerning – *Livet* siger det selv; det er ikke drøm og digt, det er end ikke den troendes bøn og besværgelse, det er "Livet"s eget dictum. Men dette er rigtig nok tilvejebragt gennem digt-jeg'ets bøn og vision. Digtets sidste del er ét stort antonym til begrebet drøm, altså "virkelighed", men denne virkelighed er en tanke, og tanken er digterisk begrundet.

"Virkeligheden" i dette digt kan nok siges at falde under Kierkegaards kategori "det Mythiske" i det citat som er sat som motto for vor beskrivelse; det ses da at den ("virkeligheden") er etableret ved en sproglig omstrukturering af "det Poetiske"; denne sproglige omstrukturering i digtet er vidt forgrenet og derfor her behandlet med nogen vidtløftighed; men hvad er den, hvis den ikke er digterisk?

Efterskrift:

Ovenstående analyse er skrevet 1967, ud fra gennemgange af digtet i gymnasiet. Det var "den sproglige åbning"s glade dage, hvis begrænsninger viser sig på flere måder i analysen: de syntaktiske "overflade"-iagttagelser som de er formuleret her involverer mere betydningsanalyse end jeg gjorde mig og læseren klart, og gennemgangen af de grundlæggende antonyme begreber i digtet kunne være foretaget med større stringens. Alligevel vover jeg at publicere analysen som den blev skrevet, idet jeg vedstår de tre principper den bygger på: 1) Den syntaktiske strukturering er ofte – ikke mindst pædagogisk – nyttig til at opnå en første orientering i et lyrisk digt. 2) En "ideologi-kritisk" analyse af grundbegrebet i et digt (selv i et læredigt) har ringe interesse hvis den ikke følger deres *gang* i digtet: deres associative vækst og/eller modifikation og deres gensidige relationer i tekstens fremadskriden. 3) Digte er fantasier, også når de foregiver at gennemskue en illusion og etablere en sandhed. Det er selve deres væsen: de forpligter ikke.

Lars Peter Rømhild

I *Vindrosen* 7/70 står en række tekster, der i høj grad har at gøre med poetiks bestræbelser. To af redaktionens medlemmer tilbød *Vindrosens* redaktion at sammensætte en præsentation af den nyere semiotik; tilbuddet blev velvilligt modtaget og blandt de foreslåede tekster blev i samarbejde udvalgt dem, som nu kan læses i det pågældende nummer (bortset fra analysen af *Søndags-BT*, som vi ikke har haft noget at gøre med). Vi takker for samarbejdet.

Da nummeret udkom var det afsluttet med en kommentar udformet af halvdel af redaktionen; – en kommentar, som nogle af bidragerne fandt mindre heldig, hvorfor de for til skrivemaskinerne. Resultatet blev længere end aftalt med *Vindrosens* redaktion, derfor blev det ikke bragt i *Vindrosen*. Forskellige former for skriftlig debat blev diskuteret, men vi har altså ikke omarbejdet den kommentar, som kan læses nedenfor.

Den polemiske tone er på sine steder noget vrissen, hvilket skyldes karakteren af den alvise redaktors polemik. Måske kan denne udveksling af arrogance frembringe en virkelig teoretisk debat.

I

BONDE JENSENS EGEN HISTORIE

Man kan ganske rigtigt blive en smule forbavset over Bonde Jensens vindhose om "Den hellige skrift" (*Vindrosen* 7/70/78-81), idet hans "subjektive fortolkning" (81) af det pågældende nummer direkte er i modstrid med det gode råd, som nogle af medarbejderne havde formuleret i et (ikke trykt) lille forord til den del af nummeret, som de havde foreslået tekster til: nemlig ikke at blande al ting sammen, men forsøge at skelne. Jeg har andetsteds (nemlig i antologien *Strukturalisme* 1970) advaret mod at operere med et begreb om en blot og bar "strukturalisme", idet de arbejder, der så bliver skåret over én kam ikke nødvendigvis derved får den bedste funktion for deres læsere. Det kan være, at der i "nyere fransk åndsliv" for nogle er så slående ligheder, at de ikke kan få øje på forskellene, men i den grad skal de nu ikke lade sig slå ud af deres for-domme.

For Bonde Jensen flyder alt i ét

– eller rettere to. Der er den genuine marxisme (dialektiske marxisme) og der er den materialistiske, subjektjendtlige, ahistoriske strukturalisme. Den første indbefatter sådan noget som Marx (fremfor alle), Schaff, Zéleny, Kosik, Sartre og frankfurtermanden Alfred Schmidt – sidstnævnte er Bonde Jensen så enig med, at han overtager en kvart side fra ham, nemlig beskrivelsen af udviklingen siden krigen (Jensen 80n, Schmidt 196n i *Beiträge zur marxistischen Erkenntnistheorie*). De sidste indbefatter foruden bidragerne tilsyneladende dem Sartre polemiserer imod i mottoet (det stammer fra indledningen til *Critique de la raison dialectique, Existentialisme og marxisme* 123, hvor kritikken rettes mod modstandere af en forståelse af menneskelige handlinger som projekt-bestemte), desuden de uspecificerede 'strukturalister' og et 'man', der i parantes angives som Althusser, men som kort efter synes at være Derrida og andre som 'ureflekteret' afviser 'det metafysiske'. Det generelle billede af Bonde Jensens "subjektive tolkning" (som han kalder det) er beklageligvis en forvirrende kombination af reaktioner på formuleringer i nummeret af *Vindrosen* og så gængs kritik af 'strukturalismen', specielt det med 'subjektjendtligheden' og det 'ahistoriske' (Schmidts artikel hedder intet mindre end: Det strukturalistiske angreb på historien). Hvis der er tale om f.eks. Lévi-Strauss (men det er der ikke i *Vindrosen* (bortset fra Bonde Jensens vindhose?)), så er kritikken en overvejelse værd, hans skrifter rummer virkelig træk, som trænger til diskussion. Men hvordan kommer det 'ahistoriske' ind, er der i vores og de franske bidrag tale om at angribe eller 'nedlægge' historien? Og er der tale om, at det søges benægtet, at det er menneskene, der skaber-historien, altså at samfund og det givne samfund er (et resultat af) menneskeligt arbejde? Jeg skal ikke hermed afvise en diskussion af de konsekvenser for tænkning af historie, som f.eks. Derridas arbejde kan have, men jeg vil påpege, at det er en anden diskussion end den, Bonde Jensen fører. Om forholdet mellem –

skal vi sige – den 'klassiske' strukturalisme repræsenteret ved Saussure og så grammatologien skriver Derrida vidt og bredt både i *Om grammatologi* (som blev anmeldt i Vindrosen) og i det lille interview 'Semiotologi og grammatologi' (i *Strukturalisme*), her kan jeg kort angive, at for mig at se bliver konsekvensen af Derridas kritik en ophævelse af den for den 'klassiske' strukturalisme karakteristiske rene systembetragtning og derved så at sige en 'dynamisering' af opfattelsen. Jeg kan desuden minde om, at et vigtigt aspekt af mit eget bidrag til Vindrosen var spørgsmålet om tekstuel overskridelse som moment i historisk ('materiel') overskridelse.

Dernæst anklagen for at være 'subjektfjendtlig'

Bonde Jensens bemærkning midt på side 80 om, at det han kritiserer er et produkt af et ønske om 1) at bekæmpe metafysik, 2) at lave naturvidenskabelig samfundsanalyse, tyder på at han opfatter sit emne som en slags variant af det, som den kritiske teori (f.eks. Horkheimer og Adorno) har været ude efter, og som ofte går under navnet 'positivisme'. Hvad det har at gøre med grammatologi har jeg slet og ret ikke kunnet indse, i al fald ikke for så vidt angår det med 'at gøre studiet af det menneskelige samfund videnskabeligt'. Her må Bonde Jensens stige ned fra sine altoverskuende højder og præcisere sin kritik. Metafysikken derimod er der jo tale om, men hvis man for et øjeblik erstatter ordet metafysik med ordet *logocentrisme*, så bliver det vanskeligere at diske op med en normalreaktion for så vidt denne betegnelse ikke er almindeligt i omløb. Hvis man vil kritisere f.eks. Derridas kritik af logocentrismen, så må man først sætte sig ind i den. Det fører videre til

det meget omtalte subjekt

Her er der virkelig vanskeligheder, som Bonde Jensen dog ikke rigtig leverer bidrag til opklaring (eller omstrukturering) af. Når han hen mod slutningen skriver noget om 'at gøre egoistisk krav på som menneske at gøre historie, at skrive historien' og om sin 'subjektive tolkning', så ser det ud til at der er en eller anden sammenknytning af individualisme og 'subjekt-tænkning'; én ting er at tale om proletariatet som historiens selvbevidste subjekt, noget ganske andet er at tale om en Vindrose-redaktions subjektive Andalsiv og egoistiske krav. Bonde Jensen synes at tendere mod en opfattelse af et menneskeligt subjekt som den Sartre (for nu at tage ham) kritiserer (for ikke at sige afviser): "Hvis man vedbliver med at benytte betegnelsen subjekt om et art substantielt *jeg*, eller en central kategori der altid skulle være mere eller mindre givet, og ud fra hvilken reflexionen skulle udvikle sig, så har subjektet været dødt længe. . ." (L'Arc 30/1966/p93, Sartre fortsætter med at præcisere sin egen opfattelse af subjektet, men det er ikke emnet her). Om subjektets forhold til sproget skriver Derrida: "Sproget og i almindelighed enhver semiotisk kode . . . er altså virkninger, men deres årsag er ikke et subjekt, en substans eller en selvstændig væren, som et eller andet sted uden for den differerende bevægelse finder sted i sit eget nærvær" (*Strukturalisme* p 252). Forud for talen sætter Derrida så denne famose forskelskaben, differeren, som for ham også er konstituerende for skellet mellem subjekt og objekt overhovedet. Det er således – hvordan det end ellers skal forstås – ikke korrekt at betegne hans opfattelse som dogmatisk materialisme, ligesålidt som det er rigtigt at opfatte denne differeren som 'frit i luften svævende', altså som ekstrem idealisme, og det er heller ikke korrekt at tale om en *oprindelig* differeren al den stund Derrida understreger, at en differeren altid foregår i en allerede givet struktur (når der på bagsiden af den danske udgave af *Om grammatologi* står noget om 'den oprindelige skrift, forstået helt konkret som en første indridning i en forhen ganske glat og forskelsløs flade. . .', så er det vist ikke en korrekt opfattelse (jvf. p 134: 'Og dog står det os klart, at dette begreb (nemlig 'arke-spor', 'oprindeligt spor') destruerer sit eget navn, og at der, hvis alt begynder med sporet, især ikke kan være tale om noget oprindeligt spor'.)). Hvad så meningen er, er ikke sådan til at sige i gængse termer, men derfor behøver man jo ikke straks strege Derridas forsigtighed ud og på hans vegne oprette en radikal idealisme eller materialisme.

Bonde Jensen kunne have fået en mistanke

hvis han havde sammenstillet sine egne bemærkninger: han skriver om Derridas arke-skrift, at den dogmatisk-idealisk forudsættes, hvormed han vel må mene at Derrida er *idealist*, samtidig skriver han gentagne gange, at grammatologerne er *materialister*. Hvis man nu forestiller sig, at Derridas begreb om skrift har at gøre med et begreb om arbejde, så bliver

det pudsigt at Bonde Jensen anklager Derrida for dogmatisk-idealisk at forudsætte arkeskriften, mens det er nægtigt at Marx 'forudsatte det menneskelige subjekt'. Der må altså være forskel på at forudsætte 'dogmatisk-idealisk' og så at 'forudsætte' sådan i almindelighed. Dertil kommer, at det er tvivlsomt om Marx overhovedet forudsatte 'det menneskelige subjekt' uden som en nødvendig side af den menneskelige virksomhed, *praksis*. Det er godt nok denne praksis – øjensynlig i en eller anden sartriansk forstand – der er forudsat i Bonde Jensens indlæg, men er det da i hans tilfælde andet end en 'formel' bestemmelse, så længe der ikke er tale om en specifik analyse? Og stopper Sartres praksis-begreb ved subjektet – et givet subjekt – som totaliserende? Ikke så vidt jeg kan se: det er i sig selv totaliseret, struktureret, et moment i et spil, som rækker ud over det enkelte subjekt, det enkelte individ. Bonde Jensen må så vidt jeg kan se enten opgive Sartre, eller opgive sit billede af den historiske ændring som konstitueret af en serie egoistiske individer. Bevares, også de kan skabe historie, men da som objekt for strukturer, som nok konstitueres af deres egen praksis, men bag om ryggen på dem (som Marx eller en anden så udmærket har formuleret det).

På baggrund af en nærmere analyse af et praksis-begreb er der mulighed for at komme ud over den blotte sætten 'subjektet' eller 'mennesket' op mod en 'dogmatisk materialisme'. Med andre ord: først hvis Bonde Jensen gør mere præcist rede for sin kritik er der chance for frugtbar diskussion. Og sådan en vil det sandelig være rart at få.

Peter Madsen

II HÅNDGRIBELIGHEDENS BEGREB

JBJs Vindhose former sig som en kritik af grammatologien eller den "strukturalistiske materialisme", som han også kalder den, idet der konkret refereres til de tekster, som stod i samme nummer af Vindrosen. Denne kritik er funderet på (bl.a.) Marx, Sartre og (selv om JBJ ikke selv nævner det) Alfred Schmidts kritik af Lévi-Strauss (se Peter Madsen, ovenfor), mens Kierkegaard bruges som bande. Der er sådan set ingen grund til at fundere nærmere over, hvorfor lige netop Kierkegaard bliver brugt i denne rolle, det væsentlige er selvfølgelig, hvad han bliver brugt til. JBJ angiver fællestræk mellem ham og grammatologerne: "Denne (guddommelige) skrift, som Kierkegaard vil afdække og altså forudsætter indgraveret i det menneskelige subjekt, kunne minde om Derridas *arkeskrift*. De har i hvert fald det til fælles, at de begge dogmatisk-idealisk forudsættes." Kedeligt nok kommer JBJ ikke nærmere ind på en bestemmelse af det dogmatisk-idealistiske moment, men at der er impliceret en forestilling om, at man skal holde sig til den konkrete virkelighed fremfor at tildele mennesket ahistoriske prædikater, er der næppe tvivl om. Hvori disse prædikater nærmere består – f.eks. kan man hævde, at mennesket *altid* (dvs. på et hvilket som helst historisk stadium) i sin adfærd er betinget af specifikke historiske forhold – er tilsyneladende uvæsentligt for JBJ. At påstå, at "virkeligheden" (den *menneskelige*, lad os ikke glemme det) kan betragtes som en stadig differeren, er i sig selv utilstedeligt.

Mens Sankt Jørgen kæmper mod denne dogmatisk-idealisk drage

er han tilsyneladende ikke klar over, at han lige så godt med det samme kan ruste sig til en langt mere omfattende kamp. Denne må f.eks. føres mod Marx og Sartre, som JBJ i øvrigt påberåber sig. Er Marx' begreb "arbejde" ikke dogmatisk-idealisk forudsat ("selv begynder menneskene at adskille sig fra dyrene, i det øjeblik de begynder at *producere* deres levedsmidler". Den tyske id.). Og hvad med Sartres "praksis"? Hvad med begges påstand om, at mennesket kan bestemmes som et socialt væsen (zoon politikon)? Og hvad skal man endelig mene om følgende passage fra "Critique de la raison dialectique" (p. 179): "de menneskelige relationer (uanset hvilket indhold de har) er en kendsgerning, der er permanent, lige meget på hvilket historisk stadium, man placerer sig . . . Det vil sige, at hvis vi springer over de menneskelige relationers abstrakte etape for straks at etablere os i produktivkræfternes, produktionsmådens og produktionsforholdenes for marxismen så dyrebare verden, risikerer vi uden at ville det at give liberalismens atomisme og den analytiske fornuft ret. Det er visse marxisters fristelse: individerne, svarer de, er apriori hverken isolerede partikler eller aktiviteter i direkte forbindelse, eftersom det er samfundet, der i hvert enkelt tilfælde afgør det. Men dette svar, der angiver at afvise vor "formalisme", rummer den totale og formelle accept af det liberalistiske postulat."

Den dogmatiske idealisme, som karakteriserer grammatologerne, er åbenbart af den objektive slags, eftersom de erklæret – og her i modsætning til Kierkegaard – er ude på at opløse det menneskelige subjekt. For Kierkegaard er subjektet "ikke noget ubeskrevet blad, men det eksisterer og kan, omend ikke ganske frit selv finde på noget at skrive, mens skriften for de subjektfjendtlige grammatologer forekommer at være en frit i luften svævende entitet, der er sit eget ophav og formål" (prov forsøgsvis at indsætte ordet "praksis" i stedet for ordet "skrift" i dette citat). Her er det, man må stille et spørgsmål, der problematiserer det, som for JBJ tilsyneladende er ganske uproblematisk (det siger noget om hans læsning af de grammatologiske tekster): Hvordan bestemmer man nærmere det "selv", som kan finde på noget at skrive, hvordan griber man "en håndgribelig producent"? – JBJ, der altså tilsyneladende gør det med hånden, er ikke meget for at lukke den op, så vi kan studere producenten nærmere. Det bliver højst til en parentes som denne: "(trods alle teoretikernes forsikringer om en konstant selvkritik – kritik af hvem!) "kritik af hvem!" – en meget snedig og fuldstændig itetsigende formulering. Kan teoretikernes selvrefleksion gå på andet end det, de gør (siger) og baggrunden for det, dvs. på differencering og resultatet af dem (differenser)? Om det så bare var et navn JBJ ønskede at tage om, er det også resultatet af en differencering (Derrida: le signifié er altid allerede i signifiant-position).

Grammatologerne fornægter absolut ikke praksis,

tværtimod kan man sige, at de ikke taler om andet, forstået på den måde, at de afviser forestillingen om et i sig selv hvilende subjekt, der er gemt bort fra differenceringens spil og dermed fra verden, eller mere præcist fra den menneskelige praksis. Konklusionen på dette kan være ét af to: enten er JBJ enig i denne form for opløsning af subjektet (dvs. af et gammel-humanistisk subjektbegreb – i stedet for subjekt kan man tale om bestemte former for differencering på baggrund af bestemte differenser), i så fald kan man kun beklage, at JBJ har læst det pågældende Vindrose-nummer for overfladisk og reageret for refleksagtigt på det, eller han fastholder en idealistisk eller humanistisk-liberalistisk (ak ja, disse skældsord!) forestilling om et subjekt i sig selv, som findes et sted hinsides differenceringens spil (en forestilling, som Per Aage Brandt f.eks. polemiserer mod i sin kritik af Ricoeur). Den første konklusion forekommer mig at være den mest sandsynlige og under alle omstændigheder den mest ønskværdige, men en vending som "det uregerlige, uvidenskabelige subjekt" giver uægtelig anledning til betænkeligheder – er den ironiserende, i bekræftende fald, i hvilket omfang?

Da enhver ved, at det er mennesket, som (på baggrund af de givne betingelser) skaber sin egen historie, er de formastelige grammatologer tilsyneladende også ude på at fornægte historien. For Kierkegaard er sproget "deels det oprindelige Givne, deels det frit sig udviklende" (JBJ fojer til, at dette står i modsætning til "Hegel og hans disciple, der selv ville give sig sproget og altså så bort fra, at det var givet på forhånd" – det kan man vist godt kalde en flot bemærkning). Grammatologerne negligerer derimod sproget som "det frit sig udviklende". Bortset fra, at man, hvis man endelig *ville* misforstå, kunne hævde at udtrykket "frit sig udviklende" peger i retning af en opfattelse af sproget som "en frit i luften svævende entitet" (det, som JBJ kritiserer grammatologerne for), må det siges, at hvis Kierkegaards udtryk skal læses som JBJ ønsker det, kan det sådan set anses for at være en ganske vist vag, men korrekt karakteristik af grammatologernes måde at betragte sproget på, hvorfor JBJs indvending må betegnes som "frit i luften svævende". Det fremgår forhåbentlig både af Vindrosen nr. 7/70 og af ovenstående.

JBJ konkluderer imidlertid: "de (grammatologerne) er ikke idealister (sic!), men uhistoriske, subjektfjendtlige materialister." Ganske vist står der i det pågældende Vindrose-nummer (p. 43): "For at undgå de mere bastante misforståelser bør det nok understreges, at der hermed ikke er tale om at fremhæve den første term i den marxistiske modsætning objektive faktorer (jvf. mennesket som bærer af strukturerne) vs subjektive faktorer (jvf. mennesket som ændrer af strukturerne)" – det understreges altså at dialektikken ikke er ophævet, men det anfægter ikke JBJ: "Ikke desto mindre skal man i følge dem (grammatologerne) ikke forstå skriften som en udialektisk størrelse. Det dialektiske spil foregår som en fortsat *differeren*. Men dette forekommer mig at være en rent *formel* bestemmelse og derfor en tom påstand." Argumentationen forløber, så vidt jeg kan se, således: Grammatologerne er formalistiske, uhistoriske og subjektfjendtlige. De påstår ganske vist, at de er historiske (dialektiske), men det hjælper ikke noget fordi de er formalistiske. Vi er altså tilbage ved den først behandlede problemstilling. Jeg skal blot foje

til, at det at Sartre taler formelt om praksis ikke forhindrer ham i at analysere konkrete former for praksis, lige så lidt som talen om skrift forhindrer konkrete skriftanalyser. Det er imidlertid ikke simpelt hen manglen på konkrete applikationer af det teoretiske apparat, JBJ kritiserer. Selv hvis teorinakken blev konkretiseret, ville den ikke være konkret på den rigtige måde dvs. refererende til "en håndgribelig producent". Det er nemlig "dette subjekt den strukturalistiske materialisme vil til livs". Alene udtrykket

"den strukturalistiske materialisme"

mere end antyder i øvrigt JBJs begrebsforvirring. Det refererer vel her til grammatologernes understregning af skriftens materialitet. Men at samme udtryk normalt går på Lévi-Strauss' strukturalisme, der i sidste instans fører menneskets differenceringsevne tilbage til den menneskelige hjernes materialitet, at JBJs kritik af grammatologien er mere træffende som en (gentagelse af Schmidts og Sartres) kritik af denne strukturalisme og at grammatologien netop kan betegnes som en klarlæggelse (og begyndende dekonstruktion) af denne strukturalismes metafysiske aspekter, fortæller JBJ os ikke noget om.

Retfærdigvis må det i forlængelse af ovenstående siges, at visse passager i hæftets tekster lægger op til JBJs kritik. Således de formuleringer Per Aage Brandt benytter til at beskrive kapitalismens sammenbrud (citeret af JBJ), lige som sammes tale om den herreløse skrift i det mindste kunne ønskes præciseret (dette ønske er ikke nødvendigvis ensbetydende med kravet om at se "et konkret alternativ").

Bortset fra det er det også udmærket at problematisere Lévi-Strauss' og Althusser's opfattelse af dialektik, det bør blot ikke ske i form af et rodsammen, hvor alt kommer til at ligne alt, blot det kan påhæftes etiketten "strukturalisme", således at afgørende skel (differenser) udviskes (som når JBJ i et snuptag får stukket Althusser's videnskabsbegreb i lommen på grammatologien).

En delvis anden form for sammenblanding

gor sig gældende, når JBJ skriver: Den ureflekterede afvisning af det metafysiske gør de materialistiske strukturalister til fanger af den bestående materialitet". I metafysikken kan der som bekendt ligge en form for overskridelse af den givne materialitet. JBJs resonnement lyder så øjensynlig, at hvis man kritiserer det metafysiske aspekt såvel af denne overskridelse som af den herskende tingenes tilstand, har man igen gjort sig til slave af denne sidste. Den opfattelse af negationens negation forekommer uægtelig uacceptabel.

Ralf Pittelkow

III LUFT

. . . hvis han ikke i sin læsning medbringer en ubøjelig logik og en åndelig spændkraft der er mindst lige så stor som hans mistro, vil denne bogs dødbringende uddunstninger gennemvæde hans sjæl som vand gennemtrænger sukker . . .

. . . den ældste trane . . . ryster på hovedet som en ræsonnabel person, derefter også på næbbet som den lader klapre, og er ikke glad . . . orkanen nærmer sig . . . Efter koldsindigt at have set sig om til alle sider med øjne der nummer erfaring, vender den . . . med en melankolsk vagposts drødgne anskrig for at trænge den fælles fjende tilbage . . . fordi den ikke er dum, slår den ind på en filosofisk og mere sikker vej . . .

Lautréamont, Vindrosen 7/70, ss. 33-34, 35, 39.

Skriftens blafren kan nok levere vind til en redaktionel hose; hvor ånd-fuld den sidste end er, undgår den dog næppe selv at foreligge i nøgen skriftlighed (filosofien burde holde sig til det talte ord, det sokratiske pust,

der alene beskytter mod bogstavelig kritik). "Jeg har forsøgt at *sige* . . .", skriver den her (s. 79) demonstrativt subjektive redaktør, idet han planter sit blæksværd i kraniet på den teori, der forsøgte at bane sig vej. Hvad skal ikke den uarmerede læser læse, hvordan skal han nu klare sig? Skrift er (sort) vold, og ikke (hvid) luft; skrift, der kalder sig luft, mens den hænger, er *logocentrisk* uden dog at blive 'logisk' i luftig fredssommelighed.

Filosoffen fonuroliges

når *læsningens begreb* fra en luftig "personlig tilegnelse" (elsket af en mere eller mindre lokalisérbar humanisme) perverteres i retning af 'nyskriven', 'produktion'. Lad os læse (læsning: ANALYSE) nogle spor af den filosofisk-redaktionelle uro:

1. "... subjektet . . . kan . . . selv . . .
mens

. . . skriften . . . er sit eget ophav . . . "

(s. 79). Man ser, at ulykken ikke beror på den ukritiske brug af ideologiske byggeklodser som EGEN(skab/dom), SELV(bevidsthed/hævdelse), men på, at skriften tager subjektets plads. For filosofen er der kun én læsning af en sådan uhyrlighed: skriften er åbenbart blevet "metafor" for subjektet. Denne vise tolkning udmærker

2. "en (dialektisk) subjekt-objekt filosofi" (ibid.)

Hvis denne filosofi må sætte dialektikken i parentes, sætter den nødvendigvis samtidig det *udialektiske* i kursiv (ibid.). Præcis ligesådan går det et andet sted:

3. . . . hvis det ikke er *mennesket* der revolutionerer virkeligheden . . .
bliver alle (mennesker) knægte . . .

Dialektikkens og menneskets begreber er filosofiens traumatiske knudepunkter. De hopper op og ned i den filosofiske skrift. Ak ja,

- "det uregerlige, uvidenskabelige subjekt" (s. 81)

Humanismen og liberalismen,

hvordan de nu end hænger sammen, postulerer på samme måde, at *revolutionen* er "menneskets" betvingelse af "naturen", det er så at sige en begivenhed i det naturlige univers snarere end i det kulturelle univers (den "teknologiske revolution", den "biokemiske revolution", "plastic-revolutionen", den "datalogiske revolution" er beskedne eksempler). Heroverfor hævder en historisk materialisme, at revolutioner, samfunds-omvæltninger, skabes (ikke når "alle mennesker" bliver enige om, at nu kan det være nok) af undertrykte klasser, når undertrykkelsen når en vis smertetærskel, idet modsigelsen mellem produktionsforhold (fastholdt af tegnsystemer) og produktivkræfter (og generelt *produktionen*, omfattende såvel formalt som reelt arbejde, og for så vidt båret af såvel "intelligentsia" som arbejdere) frembringer en økonomisk krise og hermed en ideologisk krise,

hvored produktionsforholdene mister deres reproduktionsmidler og åbner sig for ændring. *Teorien* (en revolutions afgørende "subjektive" betingelse) er i denne fase afgørende.

Det der politisk manifesterer sig som solidaritet mellem studenter og arbejdere, manifesterer sig teoretisk på forskellig måde, iøjnefaldende som *ideologi-kritik*, og generelt som ANALYSE af den sociale formation i alle dens instanser (dens "natur" såvel som dens "kultur"). Her er det,

Kritikken af "metafysikken"

spiller en væsentlig rolle, efter nogle marxisters mening. Mens "ideologierne" fremtræder meget forskelligt i religion, kunst, jurisdiktion, parlamentarisk scenekunst osv., og den naivt lokal-æstetiske, lokal-juridiske osv. kritik derfor ikke rækker ret langt, kan der i de ideologiske struktureringer skelnes en Ideologi i et andet format, spredt i mikro-ideologierne og læselig i deres *skrift*, snarere end i deres ord, deres lokale mening eller intention eller kommunikative funktion, en ordløs – og for så vidt "tavs" – , men skriftlig – og for så vidt skriftens prestigevokser med den humanistiske civilisation (den er dens autoritets væremåde) "hård", "brutal" – og effektiv makro-myte, som regulerer mikro-myternes samfærdsel og indbyrdes argumentation. Det er nytteløst at forsøge at opløse ideologierne "én for én": det er i virkeligheden netop en indforstået ideologisk praksis. Ideologikritikken bliver kun effektiv, for så vidt den sigter mod makro-myten, metafysikken. Kun analysen af metafysikken i denne forstand gør den lokale ideologikritik effektiv; men den er kun mulig i det lokalt ideologikritiske arbejde. Kritikken af metafysikken er altså ikke et nyt Institut: den er det TEORETISKE motiv i den lokale intelligens.

Ligeså lidt som den luftigt filosofiske redaktør kan metafysikken kritisere sig selv. Metafysisk hedder det om metafysikken (s. 81):

4. "For hvad er det metafysiske? Det er fraværet, men rigtignok fravær af *noget*. Dette noget . . . må vi tilegne os påny . . .
Metafysikken /minder os om/ at det /kunne være vores . . .
Den er således . . . ånds nærvær . . . "

Måtte den tålmodige læser gennemarbejde disse linier,
og opsøge dem på åstedet. Hvad sker, er sket?

- (a) Metafysikken er *ånds nærvær*: bevidsthed om noget fraværende, som kunne og skulle være nærværende;
- (b) Metafysikken siger: *vi*, som er *her* i vor *ånd*, skal gøre *det*, som er *dér* (ude) til *vores*, ejendom, egenskab, vi må til-egne os det. "Wo Es war, soll Ich werden." 'Vi' er begærets konstituerende tomhed. 'Vi' (kongeligt flertal) er den personlige tilegnelse (s. 79), som konstituerer Mennesket *Selv*.

- (c) Metafysikken siger: forskellen er aldrig en forskel mellem specifikke mennesker, alle mennesker er i samme situation, fundamentalt set; den siger: forskellen skiller det menneskelige og det umenneskelige, som er det *villende-have* over for det ikke-villende (det endog mod-villige). Metafysikken skiller og konstituerer *herre* og *slave* som henholdsvis villende og ikke-villende menneske (dyr), som henholdsvis *menneske* og *umenneske*.

Eksempler: når liberalisten skal retfærdiggøre den omsiggribende fattigdom, henviser han til de lidendes viljeløshed. Når han ikke bliver troet, henviser han hulkende til sig selv, også han er "fattig" dvs. begærende og altså en ufuldkommen vilje. Kun Guds vilje er absolut effektiv: skæbnen råder. Kristendommen fortæller de fattige, som ikke har et NAVN – en slægt, en ejendom, en ejende identitet – at de til gengæld er *Guds børn* og at de skal arve hans rige (når de bliver "voksne" og dør), ligesom enhver ung adelsmand arver sin faders gods (det gælder blot om at vente lidt). Testamentet (se Nietzsche, Moralens genealogi) til-skriver den unge hersker den gamle rigdom; Biblen er tilsvarende folkets "testamente". Således arver folket i realiteten ormenes jord (paradis), mens den skriftsikrede herskerklasse arver det spiselige, der vokser op af den. Folkets liv er én lang barndom (infantilitet, af *in-fans* – "umælende"), kun herskerynglen bliver voksen, mens den lever. Metafysikken bringer den unge prins og de besiddelsesløse masser på samme begreb: ". . . . Dette noget . . . må vi tilegne os påny . . ." – I allerbedste mening, naturligvis. Men hvornår har den gode vilje været nogen pålidelig garant for en tænknings effektivitet? Tværtimod: medlidenheden, barmhjertigheden, er helt på kristen-skabens og den humanistiske kulturs side (hvad Rousseau allerede var klar over).

Det redaktionelle åndepust

kan ikke med sin bedste vilje se nogen forskel mellem Marx og Baudelaire (s. 81). (Se herom Walter Benjamin: Bild och dialektik, BOC 1969, ss. 113 ff.). Det er nødvendigt at finde noget andet at se med, et bedre medium. En anden forudsætning for at noget bliver synligt, er den, at tænkeren sætter sig ind i (så at sige det modsatte af den selvbekræftende tilegnelse) den tekst, det behager ham at traktere. Jeg skal ikke her gøre udførligt rede for det urimelige i at sammenholde Kierkegaards guddommelige skrift og Derridas arke-skrift, et begreb hvormed den kanonisk metafysiske sandhedsskrift analyseres og kritiseres eksplicit. Forholdet fremgår allerede af en beskeden ordliste, som ledsager *Om grammatologi*. Derimod skal jeg på dette sted beklage, at forlaget har fundet det rimeligt at anbringe en tekst af Niels Egebak på bogens bagside (som redaktøren kan have nået at læse i skyndingen), hvoraf det fremgår, at bogen præsenterer "en teori om den uoprindelige skrift . . . en proces der . . . indfører den afstand mellem mennesket og alt andet levende, der karakteriserer menneskets forhold til

omverdenen"; en sådan fortolkning (jvf. den metafysiske tese (c) ovenfor) sætter netop direkte skriften i subjektets sted, således som redaktøren tror, Derrida gør (jvf. ekstrakt 1, ovenfor); til gengæld afviger den fra det TEORETISKE arbejde, læseren vil finde, idet han lukker bogen op¹ og deltager i de ANALYSER af konkrete begrebsligheder og tekstligheder, hvormed specifikt nogle forskere, der så det som deres opgave at beskrive eller filosofere over skriften, skriftarternes forhold til kulturtyper eller typer af formalt arbejde, osv., kom til at blotte en metafysisk formation (makro-type), de for så vidt var bærere af, – de analyser, hvormed Derrida spørger sin "egen" tekst om dens metafysik, eller om dens negativitets styrke. Læseren vil således komme til at demonstrere, at

DEN TEKSTUELLE SKRIFTS TEORI / TEORIEN, DER ALTID KUN SKABES PÅ TEKSTER/ BLIVER TIL I DEN BEVÆGELSE SOM DENNE SKRIFTS PRAKSIS KONSTITUERER (Sollers, Vindrosen 7/70, s. 58);

han bliver ikke "bedraget ind i det sande", (s. 79) som Kierkegaards offer bliver det.

Hensigten helliger ikke skriften.

Hensigten – den bedste vilje – helliger heller ikke hosens metafysiske vindstød.

Per Aage Brandt.

Note:

¹) Jeg har nævnt Niels Egebaks fordrejning af Derridas tænkning i indledningen til *Om grammatologi*, note 1, s 34, og karakteriseret sammes bevidsthedsfilosofi i *Vi bor i Danmark*, Vindrosen 7/70.